

פרקים מצריים

(לדמותה של מצרים המתעצמת)

54 השנה שעברו מן הכבוש הבריטי ב-1882 ועד לחסכם הבריטי-המצרי של 1936 (61 שנה — עד היום הזה) חוללו שנויים לא מעטים בחיי הארץ. קצב השנויים עומד לגבור כעת, עם מהלך הגשמתה של העצמאות למעשה — אשר היא, להבדיל מהכרוזות שבפקרון, מוכרחה להיות הדרגית, ויש להשיגה ע"י שורה ארוכה של מעשים בונים. הפרקים הבאים מוקדשים להארתם של כמה מהגילויים העיקריים בחיי מצרים ובמגמותיה כלפי-חוץ וכלפי-פנים, גילויים אפייניים לתקופה זאת של מעבר אל מעמד-העצמאות.

1. מצרים וארצות ערב

עם כל היות מצרים שונה ונבדלת משאר המדינות המאוכלסות דוברי-ערבית, עם כל הנענועים להמשכת הקו ההיסטורי הנעוץ בגדולתה של מצרים הקדומה ולטפוח לאומיות ארצית, פרעונית — רבים ומנוונים הם, בכ"ז, החושים המקשרים את מצרים של היום עם הארצות הערביות — וארצות מערב-אסיה הערכי בחוכן. מאז שנת 1890, שנה אשר סמוך לה החלה מתגלית התסיסה הערבית הלאומית בסוריה, הער שבחבלי ערב, היתה מצרים מקלט לכל פליט פוליטי ערבי, ומרכז לתנועה הערבית בכללה. בני ארצות ערב, שהיו נתונות לשלטון התורכים, יכלו להביע במצרים את דעותיהם בגלוי, ולשאת אף נאומים פומביים נגד השלטון העותמאני ללא סכנת מאסר. על דפי העתונות ובאספות יכלו, ללא פחד עונש ונוירות, לתבע לארצותיהם שלטון אבטונומי בתחומי הקיסרות. הפליטים הללו קבלו עידוד רב מן המצרים, שניהלו אף הם, ביחסיהם עם בריטניה, מלחמה לעצמאותם שלהם. להנברת השפעתם של הפליטים האלה סייעה העובדה, שרוב העתונים שיצאו אותו זמן בקהיר ובאלכסנדריה (שאתרים מהם, אנב אורחא, מופיעים עד היום הזה והם מן הותיקים בעתונות המצרית), היו נערכים ע"י סוריים ולבנוניים, — ועתונים אלה טיפלו לא רק בבעיותיהן הכלליות של ארצות ערב, כי אם גם בבעיותיה הפנימיות של מצרים עצמה. להשפעתם הוסיפה לא מעט גם העובדה שלעתים ניתן דוקא בהם מקום נכבד לדבריהם של מנהיגים והוניידעות מצריים שונים, בעוד שעתונים "מצריים גרידא" נסגרו בפניהם, זה בגלל מחלוקת מפלגתית, זה מקנאה אישית וזה מקנאות דתית. הקשרים בין העתונים הללו ובין נציגי בריטניה — ואף נציגיהן של יתר ארצות אירופה במצרים — היו טובים (לא מעטים היו בין עורכיהם גם הלבנוניים הנוצריים). ולא אחת שימשו כמתווכים ביניהם ובין מנהיגי מצרים, כשנתגלעו סכסוכים בין שני הצדדים. אף כי כמה מעתונים אלה נאשמו רבות בכך שנמכרו לזרים, שכתבו לפי הוראותיהם, ניהלו תעמולה לתכניותיהם וחיזקו את מעמדם בארץ, — ואף כי דבר זה העלה את חמתם של המצריים ועורר כמה מהם להחריםם וליסד במקומם עתונים מצריים צרופים, — הרי לא שכחו בני מצרים את הסיוע שנתנו בשעתם הסופרים והעתונאים מהלבנון ומסוריה לתנועה הלאומית המצרית ולכמה מהם נמלו על כך בבחרם בהם, במשך עשרים השנה האחרונות, אף לחברים בבית

הנבחרים והסינט המצריים, ולתפקידים חשובים שונים. כיום אין למצוא במצרים אף מועדון אחד, ואף אנודה כלכלית, מדעית, פוליטית או רפואית, שאין בה חברים סוריים ולבנוניים. והללו, אם כי עזבו את ארצותיהם והשתקעו במצרים לפני עשרות שנים והכו שורש בתוכה, לא שכחו את מולדתם. בכל הודמנות הם נכונים לשרתה, הן בפוליטיקה והן בכלכלה, ומשתדלים בטפוח הקשרים בינה ובין מצרים. אם מתעוררת בסוריה, למשל, תנועה לעצמאות, הרי שרואים הם מחובתם לרכוש לה את אהדת המצרים; ואם פורצת תסיסה חריפה בקרב ערביי א"י מתעוררים הם, כמעט באופן אבטומטי, לעזור להם, גם מבלי שיראו צורך לחקור אם הללו צודקים בתביעותיהם ותנועתם או לא.

אך מושבות אלו של לבנוניים וסוריים אינן גורם יחיד המקשר בין מצרים לקדמת-אסיה הערבית. מתרבים והולכים קשרי התרבות. מורים מצריים משמשים ברוב ארצות ערב, וביחוד מתבלט ערכם בזמן האחרון בעיראק*. גם תפוצתם של עתוני מצרים והשפעתה התרבותית של זו בסוריה, הלבנון, א"י ועיראק מסייעות לא מעט לאמץ את הקשרים בינה לביניהן. ואין אלה חזיונות סמטיים. אשר לתפוצה — הרי היא הולכת ונדלה משנה לשנה. וכדרך כלל הצליחה מצרים בזמן האחרון להופיע כמנהיגת התרבותית של המזרח הערבי. לא מעטים, באופן יחסי, הספרים החדשים המופיעים במצרים, מהם אף נרפסים במהדורות אחדות, והם נפוצים בכמות וברת בכל ארצות ערב. נוסף על נודמים אלה להרגשת המשותף שבין מצרים וארצות ערב יש לזכור עוד דבר: גם מצרים, כמו ארצות ערב, קבלה ממדינות הברית בימי מלחמת העולם הקודמת הבטחות, וכמוהן היתה תובעת את הנשמתן — אם כי שואות היו הבטחות אלו, ומצרים לא נכללה בכל צורה שהיא בהבטחות הכלליות שניתנו לנְכָרֵי הערבים; כי על כן שונה היתה מן השאר. הנטייה הזאת להרגשת המשותף בהופעות כלפי חוץ — היא חיון כללי של התקופה האחרונה בעולם הערבי. כשמצליחה ארץ ערבית אחת ללחוץ על המדינה האירופית אשר אתה בעיקר היתה קשורה, ולהשיג ממנה דבר — הולכות אף יתר ארצות ערב בעקבותיה. אם היא מחליטה לשגר משלחת לאירופה — משנרות אף הן משלחות. אם קמה באיזה מקום מפלגה פוליטית, בין קיצונית ובין מתונה; אם נערכות הפגנות, אם נשלחות מחאות טלגרפיות או מתכנסות ועידות — מיד נענות או מסייעות גם יתר הארצות לדבר, וכל מדינה מעונינת להראות כלוחמת לא לטובתה היא כי אם — לטובת המזרח הערבי בכללו. לא אחת השתמשה ממשלת עיראק, למשל, בבעיה האיית כדי להשיג ויתורים מבריטניה בעניניה הוא. והוא הדין לגבי מצרים, סעודיה ועוד. (ערביי א"י וסוריה מקדמים בברכה את התערבותן של עיראק ויתר הארצות הערביות בבעיותם. ידוע להם, כי הן מתבוננות קודם כל, לטובתן הן ולא לטובתם, אך התערבות זו היא נשק בידם ללחוץ על שלטונות המנדט ולהראות על הסולידריות של העולם הערבי לנביהם). אלא ששונה מעמדה של מצרים ממעמד שאר מדינות ערביות גם

* בזמן האחרון לובשות השפעות תרבותיות אלו של מצרים גם צורה מגובשת יותר, בדמות החכנות להקמתה של מעין ברית-לתרבות-ולחנוך של ארצות ערב — ומצרים בכלל זה.

כשהיא נוקקת לצורות-שיתוף כאלה, — כי לפני תמיד גם הברירה של עמידה נפרדת יותר. הדבר ניתן לה עקב מצבה הגיאוגרפית, המשקית והמדינית המיוחדת.

2. מצרים והאיחוד המדינית הערבי

אולם שיתוף פעולה ואהדה הרדית בין ארצות ערב ומצרים לחוד, וכניסתה של זו לפדרציה מדינית ערבית — לחוד. אין לאמר בבטחון, כי יש במצרים איש החושב על כך ברצינות. בעבר — פרט אולי לשנים המעטות בהן השתעשע מוחמד עלי בתקוות על הקמת אימפריה מצרית-ערבית גדולה, אם כי גם לנביו קשה לדבר על תפיסה ערבית-צרופה של ממלכתו, כיון שבעצם שאף אולי לכלול בתוכה שוב גם את התורכים — לא חשבה מצרים מעולם על כך שתהיה חלק בכרית פדרטיבית ערבית רחבה, לא לפני מלחמת העולם הקודמת, לא אחריה, ולא כיום. כמה ראיות לדבר: כשנחתם בשנת 1916 ההסכם הידוע בין האנגלים והשריף חוסיין בדבר הקמת אימפריה ערבית מן הארצות הערביות הכפופות לתורכים — לא הזכיר אף אחד משני הצדדים, כפי שכבר צוין לעיל, את מצרים. שניהם ידעו, כי מצרים, אם כי רתה איסלאם ושפתה ערבית, מופרשת היא מיתר ארצות ערב, ויש לה תביעות משלה ומדיניות משלה. ויתר על כן, כשם שבריטניה הבטיחה לשריף חוסיין את עזרתה בהקמת מדינה ערבית-כללית, כך הבטיחה למצרים את עזרתה בהקמת שלטון עצמאי. כשנסתיימה המלחמה, והערבים חבצו מבריטניה את מלוי התחייבויותיה כלפיהם — לא הזכירו את ההתחייבויות כלפי מצרים. מצד שני לא הזכירה או מצרים בתביעותיה היא את ההתחייבויות כלפי ארצות ערב. במשך תקופת-הבינים שבין שתי המלחמות נפגשו פעמים רבות משלחות ערביות עם משלחות מצריות בלונדון, פריס, לוזאן ונייבה, והחליפו ביניהן דברי עידוד. אולם הן לא התערבו זו בענייניה של זו, כי לכל אחת היו עניינים המיוחדים לה.

כיום לא השתנה הדבר ביסודו. הראיה התחתכת ביותר לכך היא הצהרתו של ראש ממשלת מצרים בסנט, ב-30 למרס 1948, בה ניתנה הסברה ברורה על עמדתה של מצרים כלפי האיחוד המדינית הערבי. לפיה יכולה מצרים לשמש כמתווכת בין ארצות ערב, אולם לא נאמר כי היא עתידה להכנס לאיחוד המדינות לכשיוקם. וזהו נוסח ההצהרה: „מאז קרא ה' אידן את הצהרתו חשבתי עליה רבות ומצאתי, כי הדרך הטובה ביותר להגיע לידי תוצאות טובות היא שהממשלות הערביות ידונו בענין. הגעתי לידי מסקנה, כי טוב יהיה אם ממשלת מצרים תעשה בהקדם צעדים רשמיים בכיוון זה. קודם כל — תשאל לדעתה ושאיפותיה של כל ממשלה לחוד. אחר כך — תעשה את אשר ביכולתה לאחד את הדעות השונות. אחר כך תזמין את באי כוחן למצרים לפנישה ידידותית. וכאשר יבואו הכל לידי הבנה הרדית — תיערך במצרים ועידה כללית בראשותו של ראש ממשלת מצרים, כדי לסיים את הדיונים ולהגיע לכלל החלטות מעשיות.“

ראש הממשלה לא רק שהצהיר בגלוי כי ממשלתו תהיה המתווכת בין הממשלות הערביות העתידות להוות את הפדרציה, אלא גם לא הסתיר שהקמת הפדרציה אינה מן הדברים הקלים, הממשלות הערביות, כפי שהוא מדגיש, אינן

שרויות בהבנה הרדית ויש לעשות מאמצים כדי לקרב את השקפותיהן השונות. ודרישתו שהועידה תיערך בראשותו ולא בראשות ממשלה ערבית אחרת, ושמקומה יהיה מצרים ולא ארץ ערבית אחרת – גם היא אינה מוכיחה כלל, כי בדעת מצרים להכנס לפדרציה אם תקום, אף כי היא מעידה על רצונה, הקיים ללא ספק, להגביר את השפעתה על מדינות ערב. אם היתה מצרים, בתקופות ידועות, נייטרלית לנבי מדיניותן של ארצות ערב, הרי גם להבא אפשר שתהיה במדה מסוימת. עומדת מהצד – מבלי להכנס לתוך ארגון מדינות חדש – וגם בתור כזאת יכולה היא להיות המתווכת ואף לנהל את הועידה של מדינות ערב.

ואמנם לא בלתי טבעי יהיה הדבר, אם תבחר מצרים שלא להשתתף בפדרציה ערבית מדינית. מצרים עשירה יותר מארצות ערב במסחר, תעשייה, חקלאות ואוצרות טבעיים. בתרבות, השכלה וחיי חברה היא ארץ מתקדמת לעומתן. מספר אוכלוסיה עולה על מספר אוכלוסי כל ארצות ערב גם יחד. וארץ כסעודיה, למשל, צריכה לתכות עוד עשרות בשנים עד שתוכל להשתוות עמה בכמה וכמה בחינות. אף בתייה המדיניים הנה מתקדמת מכל ארץ ערבית אחרת – ואם תכנס לפדרציה ערבית, תהיה נאלצת לעמוד בפני ברירה: או שתגלה מדה של כוח אשר תקנה לה מעמד של הגמוניה בקרב כל ארצות ערב, או שתהא, כפופה להן מבחינה אובייקטיבית – בשל הצורך לסגל את הטיפול בענייניה היא אל רמות ומצבים שונים לנמרי של התפתחות ועניינים אשר למדינות האחרות. אלא שגם היא וגם הן שרם הניעו בעצמאותן לדרגת מדינות שהורגלו להיות בלתי תלויות ושיש להן מבנה משקי זמסגרת מדינית מנוכשים ומעוצבים, ושרם רכשו להן עמדה כלכלית וחברתית שתאפשר לאחת מהן לשלוט, ולאחרות – לשאת בתוצאות השלטון. ולנבי מצרים ממלאה תפקיד רב כיום, ועוד תמלא גם בעתיד, העובדה כי אין התאמה בין התפתחותה הכלכלית-התרבותית, לעומת יתר מדינות ערב, ובין כוחה הצבאי: אין בידי מצרים כיום להגן בכוח עצמה על נבולותיה, ולא כל שכן על נבולות שכנותיה. אף את כל אוצרותיה הטבעיים אין בידה לנצל בהיקפם המלא, שלא לדבר על אוצרות שכנותיה. בשביל כך לא יספיק עדיין היקפו של ההון ההולך ומצטבר בשכבותיו העליונות של המשק המצרי, ועל הכל – אין לה גם המומחים הדרושים לכך. הוא הדין לנבי עניינים אחרים לרוב. לרבים מבין אנשי השלטון במצרים יש הבנה מדינית, חברתית וכלכלית מספיקה, כדי להשיג זאת ולהסיק מתוך כך מסקנות שקולות. יתכן כי ישנם גם מצרים המתנענעים לתור הזהב, בו שלטה מצרים על הארצות הערביות השכנות. אולם – מחשבה לחוד ומעשה לחוד. מצרים חסרה את הנתונים המדיניים, והכוח הכלכלי והצבאי, לבצע תכנית כזו במשך עשרות השנים הקרובות. נוסף לכך מבינה מצרים כי אין היא הנורם היחיד במזרח הקרוב. יש בעלי אינטרסים אחרים, ויש מדינות זרות, שהן חזקות ממנה לאין ערוך. כל צעד שתעשה להשתלט על ארצות ערב עשוי להחזירה מהלך עשרות בשנים לאחור ולהפכה לארץ כבושה, בתיחסות.*

* מובן מאליו הוא כי במסיבות המתוארות כאן (של פוטנציות צבאיות ומשקיות בלתי-מספיקות

אולם, אף אם יתברר כי אין מצרים ויתר ארצות ערב מעונינות בכניסתה לפדרציה מדינית, — אין הדבר מונע בעד חיווק הקשרים הכלכליים והתרבותיים בינה לביניהן, בעד תמיכתה בהקמת שלטון יציב במזרח הקרוב. קשרים כלכליים יביאו לה תועלת חמרית רבה, כי היא הארץ העשירה והמפותחת ביותר, ולה תהיה היומה בשטחים משקיים וארגוניים רבים בכל צורת-שתוף של ארצות ערב. קשרים חברתיים יביאו לה תועלת רוחנית ואף מדינית, כי עם התפתחותו והתלכדותו החברתית והתרבותית של המזרח יגדל ערכו בעיני העולם ותורחק במידת מה סכנתם של כובשים, (שנשקם הוא גם נשק האינטריגה הפוליטית), — סכנה שהיתה מאיימת עליו כל השנים. הקמת שלטון יציב בארצות ערב תבטיח את עורפה של מצרים, או שתהווה חנורת במחון לפניה, למשענת לה, אם יהיה ברצונה של איוו מדינה, התאָקה לאימפריה משלה, להשתלט עליה או על המזרח כולו. אל מטרה זו, של הקמת קשרים אשר יהיה בהם משום טובת הנאה ובטוח הדדי, חותרת מצרים כיום ביחסיה עם ארצות ערב, ולשם כך היא משתדלת לתווק ביניהן, לקרב את השקפותיהן וליצור ביניהן שתוף פעולה מדיני, חברתי וכלכלי**.

לא מן הנמנע הוא כי תודות לעמדתה הנייטרלית הוו, עמידה של מן הצרי במדת מה, בהווה ולהבא, עתידה מצרים להיות המתווכת לא רק בין ארצות ערב לבין עצמן, כי אם גם ביניהן לבין מדינות המערב — בריטניה, צרפת וכו' — ואולי גם ביניהן ובין הציונות, באם תופענה הצעות קונסטרוקטיביות ממשיות לפתרון בעיות המזרח, דבר שאליו שואפת מצרים יותר מכל ארץ מזרחית אחרת

3. המפלגות והמנמות במצרים

במצרים שש מפלגות פוליטיות: — המפלגה הלאומית («אל-חוב אל-זשנ»), הוופד («אל-וופד אל-מצרי»), הליברלים הקונסטיטוציוניים («אל-אחראר אל-דסתוריי»), מפלגת ההתאחדות («אל-אתחאד»), «מפלגת העם» («אל-שעבי») והוופד הסעדי.

לע"פ לקביעת מקום מושב למצרים בחוג ארצות-ערב, עלול לחול שינוי מסוים, באם יופיע כוח חיצוני בתפקיד של מסייע, — בתור ערב ערבות צבאית ומגבש המסגרת הכלכלית. — המער.

** התפתחות המאורעות הצבאיים-הפוליטיים בזמן האחרון, החלה מציגה את מצרים, מבחינה ידועה, בפני מצב חדש. שאלת יחסיה עם ארצות דוברות ערבית — כיחידות מדיניות עצמאיות פחות או יותר — לא עוד תעמוד כבעיה ממזרח בלבד. שחרורה של ארץ לוב, בכוח הנשק הבריטי, מידי האיטלקים מבשר מציאות חדשה של ארץ ערבית-מושלמת, בעלת מעמד עצמאי או אבטונומי במדה זו או אחרת, גם ממערב. של מצרים, ועקב עובדה זאת עתידים יחסיה של מצרים עם ארצות אפריקה הצפונית, יחסים אשר ערכם התרבותי היה לא קטן גם בעבר (וזאת גם לגבי השטחים שבשלטון צרפתי, אשר לגביהם אין לחגית כי יגיעו למעמד עצמאי), ללבוש אופי מדיני חדש; ולגבי לוב יחבטא החדש בודאי גם בצורות של קשר כלכלי. מכל מקום, תהיה מצרים מעונינת להבטיח את עצמה בפני הומעה מחודשת של גורם אירופאי-תוקפני כשליט על לוב הסמוכה, וכאן תתקל אולי מגמת ההגמוניה המצרית בפחות גורמים סותרים ומסכלים מאשר בעולם הערבי של קדמת-אסיה.

כידוע, אין בעיה חדשה זו של יחסים עם לוב המשתחררת, דולה את בעיותיה של מצרים שבאפריקה; כי עליהן נמנית גם שאלתה של סודן, הנמצאת מדרום לה, ואשר מעמדה, להלכה ולמעשה, תחת «השלטון המשותף» (Condominium) הבריטי-המצרי ודאי שיהיה טעון עוד הבחרה בתקופה שלאחר המלחמה. — המער.

ארבע האחרונות הן נצרים של מפלגת ה"וּפְדִי" לאחר שיצאו ממנה, בשלמותן או בחלקן, ונעשו מתנודות לה. בידי מפלגת ה"וּפְדִי" היה להשיג את החוזה האנגלו-מצרי עיר לפני שנת 1936, לולא הכשילות מפלגות אלו והורידה לא אחת מהשלטון. מלבד המפלגה הלאומית, שהפרוגרמה שלה מבוססת על אי-שיתוף פעולה עם בריטניה עד שיצא כל הצבא הבריטי מארץ הנילוס, מאוחדות כל המפלגות בפרוגרמה המדינית שלהן: שתוף פעולה עם בריטניה על יסוד הכרה בעצמאותה של מצרים. ההבדל ביניהן הוא באמצעים המובילים למטרה ובעניינים פנימיים. מפלגת "אל-אתחאד", למשל, תובעת את עצמאותה של מצרים, אולם אינה מתנדרת לכך שהיא תינתן בהדרגה. כן היא תובעת לתת את המקום הראשון בשלטון לבית המלוכה ולא לפרלמנט, ואפשר לראותה כמפלגת החצר. מפלגת "אל-שעב" נקטה, בדרך כלל, באותם העקרונות, אלא שבה מיוצגים יותר אנשי ההון והכלכלה, אשר נטו בתקופה ידועה לשלטון אישי-דיקטטורי, ונתארננו כדי לתת תוקף לממשלו של איסמעאיל צדקי פחה בדצמבר 1930. בעזרת ה"אתחאד" הנשימה או המפלגה הזאת את הקונסטיטוציה של 1930. בפרלמנט היו אז לשתי המפלגות 5/6 ממספר הצירים. כי בעוד ש"אל-אתחאד" הצטמצמה בשעתה במלחמה לדעותיה בעחונות ובפרלמנט (פרט לתקופת 1926, בה תמכה בממשלתו הדיקטטורית-למחצה של מוחמד-מחמוד, ראש הליברלים), הצליחה "אל-שעב" לבטל למשך ארבע שנים את הקונסטיטוציה משנת 1923, המגבילה את שלטונו של המלך, ולהוציא במקומה את חוקת 1930, המגבילה את שלטונו של העם ומרחיבה את סמכות המלך.

ההבדל בין מפלגת ה"וּפְדִי" והליברלים הקונסטיטוציוניים הוא בזה, שהראשונה רדיקלית יותר, ואילו השניה – מתונה הימנה; הראשונה מושכת אליה גם את המון העם והשניה – עיקר מרכזה בקרב המשכילים והעשירים. את הסעדיים, פרט למחלוקת הצבורית-האישית אשר בינם לבין ה"וּפְדִי", ציינה בשנות המבחן שבמלחמה זאת זיקתם המיוחדת לברית מצרים עם אנגליה. עם ההסכם שבא בין אנגליה ל"וּפְדִי" ב-1942 ירד ערכה המיוחד והמושך של זיקתם זו. שלוש מפלגות – ("אל-חוב אל-וטני", "אל-שעב" ו"אל-אתחאד") – נעשו חסרות כל ערך צבורי ממשי בזמן האחרון, כשהשלטון הוא בידי ממשלת ה"וּפְדִי". בפרלמנט שנבחר במרס 1942 אין להם אף ציר אחד, פרט לשנים מן ה"וטנייים". מפלגות ה"סעדיים" והליברלים הקונסטיטוציוניים חלשות גם הן, אף כי לא במדה כפי שמרמו כאלו מצבן בפרלמנט: 4 "ליברלים" ואחד "סעדי" מול 216 ה"וּפְדִיים" (מסורת היא בידי מפלגות מצריות להחרים בחירות ולנהוג באדישות, כשהממשלה היא בידי מתנגדים...). אם תחזיק מפלגת ה"וּפְדִי" זמן רב בשלטון, תהיינה אף הן לגוף בלי נשמה. מפלגת ה"וּפְדִי" היא החוקה ביותר, אולם אין לה עוד אותו כוח השפעה שהיה לה בימי מיסדה סעד זגלול, ולפני חתימת ההסכם האנגלו-מצרי. או נלחמה למטרה, אשר אליה שאפו כל המצרים: לעצמאות הארץ. אוהדיה ויריביה כאחד תמכו במלחמה זו. אולם כיום, לאחר שהעצמאות ניתנה למצרים, אין עוד מטרה משותפת כזאת, שבשמה יכולה המפלגה לרכוש את לב ההמון כולו או להאשים מפלגות אחרות בקוצר יד להנשימה. נוסף לזה אין בקרב המפלגה – חוץ מנחאס פחה – אישים בולטים בעלי משקל

פוליטי, כלכלי, חברתי או תרבותי ובעלי עבר במלחמה הלאומית* ועל כל אלה— אין לה עדיין כיום תכנית קונסטרוקטיבית חדשה שבעזרתה תוכל לרכז מסכיבה לאורך ימים כוח מכריע מבין שכבות העם השונות. הנסיונות לחישול תכנית כזאת נעשו כבר, בקנה מדה חלקי—והם עתידים להמשך.

אין ספק, כי מדינות הברית חייבות להכיר טובה ל"ופדי" על השקט ששרר במצרים ובארצות המזרח בכללן ביוני—אוקטובר 1942, בימי אל-עלמיין. לולא נקט ראש הממשלה באמצעים חריפים נגד השור החמישי שבמצרים, לולא הכריז פעמים רבות כי מצרים תוסיף להיות נאמנה לדמוקרטיה ותקיים את החוזה האנגלו-מצרי עד הרגע האחרון, ולולא שלט באותם הימים ביד ברזל בפנים הארץ, ותבע גם מן הארצות השכנות לשמור על השקט, — כי עתה אין לדעת אם לא היו מצליחים הסוכנים הנאציים ובעלי בריתם לעורר אנדרלמוסיה במזרח הערבי. אולם מפלגת ה"ופדי" לא עשתה זאת מבלי לקבל תמורה רבת ערך מבריטניה. היא השיגה הבטחה רשמית, כי מצרים תשתתף בועידת השלום, על אף היוחה ארץ נייטרלית. והבטחה זו הגבירה את כוחו של ה"ופדי" במצרים ובמזרח הערבי כולו, ועתידה לסייע בידו לאתחז ברסן השלטון למשך שנים רבות. בשנים אלו יתכן כי יצליח לערוך תכנית קונסטרוקטיבית פוליטית חדשה, שבעזרתה גם יכשיח את מצרים לשיתוף פעולה עם מדינות הברית — בהקמת המשטר החדש, עם ארצות ערב — בהבטחה עתידן, ועם בעלי האינטרסים במצרים—בפיתוח הכלכלה בארץ. אם יצליח ה"ופדי" בכך — יוכל להכתיח לעצמו את המקום הראשון במצרים.

4. הצבא המצרי

התפתחותו המחודשת של הצבא המצרי מתחילה, למעשה, ב־1937. לאחר חתימת החוזה האנגלו-מצרי. מספרו עלה משנה לשנה* וכמה מיחידות הרגלים שלו

* אוסיני הוא, כי מארבעת מנהיגי ה"ופדי" שמציין "Political Handbook" מ-1936 (Council of Foreign Relations, New York) נמצאים כיום אחר מאה ומחמוד סהמי אל ניקראשי בתוך הסעדיים. ומפרם עובייד, מעמודי ה"ופדי", פרש אף הוא. מארבעתם נותר מוסטפה נחאס פחה בלבד. — המערי

* ב־1935 חיתה מצבת הצבא 12,405 איש. הוא היה מורכב 3 בריגדות-רגלים (שמנו, יחד, 11 בטליון), 2 גונדות (אסקדרונים) של פרשים, 4 טוללות של חיל תותחנים, סלוגה של ארטילריה-המצב, סוללת אחת של מכוונת-יריה ממונעות, וסלוגת מהגנפים אחת, כלומר — כוח הדופה כמעט לדיביזיות-רגלים, אלא שבולט כאן האתחז הנמוך מאד של חיל ארטילרי, וכן העדרן הגמור כמעט של יחידות תכניות (מצב שהיה דופה לזה של החיל ה"ודי שבשירות הבריטי). עד 1937—38 גדל הצבא ומנה 22,560 איש, ולפי הידיעות שנחפרסמו אז — הוכפל אותה שעה גם הרכבו של הצבא לפי יחידותיו. באוסן מקביל לגידולו של הצבא בוצעה מודרניזציה חדרגתית. החל מ־1938 נתארגנו יחידות השריון: מכוניות משורינות וטנקים קלים (מהסוג — "סימן VI" — שהיה אז החדיש ביותר בצבא הבריטי ונמסר למצרים לפני שניתן לצידון של יחידות שריון בריטיות רבות). הורחב בהרבה הכוח הארטילרי, ופוחחו יחידות תבניות ויחידות-שרות. לפי הידיעות משנות 1938—39 (האחרונות לפני המלחמה) שנתפרסמו בעתונות — עומד עדיין הצבא בהתרחכותו, על מנת להגיע לעצמה של 30—40 אלף, והמגמה הסופית — צבא בן כ־50 אלף. חיות ושירות-הצבא חיה, להלכה, חובה על אזרחי מצרים, הושגה ההרחבה ע"י כך שחללו קוראים כל שנה, אל הדגל, אחוז גדול יותר מבין הצעירים הפגיעים לפרקם והמוכשרים לשירות.

נעשו יחידות ממוכנות או ממונעות וצידו ברובים, נשק אבטומטי ותותחים חדישים ביותר.

בין השגיו החשובים ביותר של הצבא המצרי יש למנות את בתי הספר הצבאיים שהוקמו בשנים האחרונות: בית הספר לקצינים, לעבודת-המטה, לסמלים, להגינה צבאית, להנדסה צבאית, לחרשי הנשק, לתעופה, לאיתות, לתותחנות ועוד. מדי שנה בשנה יצא מבתי ספר אלה מחזור של קצינים, שייסים ואנשי מקצוע צבאיים. בתי ספר אלה נתונים לפיקוחו של מיניסטרוני ההגנה. שיטת הלמוד בהם – אנגלית, המורים חלקם אנגלים וחלקם מצרים. שיפול זה ברשת כה רחבה של בתי ספר צבאיים היה לדבר שבהכרח בתנאים של הרחבה נמרצת של הצבא.* סקירה על תולדות הצבא המצרי במשך חמשים השנים האחרונות תראה לנו התפתחות לא רק במספרו (שעלה מ-6000 איש ב-1883 ל-22,000 כעבור 55 שנה), בארגונו ובתנאי חייהם של החיילים והקצינים אשר בו. גם בדרנתו התרבותית, רמת השכלתו ומעמדו החברתי של החיל השתנו במשהו לטובה. הצבא מקיף כיום לא רק את אנשי ההמון הפשוט בלבד, כי אם גם מבני השכבות המשכילות**.

יש מבין הצעירים המשכילים שעוד לפני זמן קצר ראו בשורות הצבא מלאכה בזויה וכיום הם מוצאים בו את מקומם. עוד מוקדם מדי לדבר על עתידה של ההתפתחות הזאת – אם תימשך או תיפסק לאחר המלחמה. כן קשה לדון על מדת נבורתו של הצבא המצרי. רובו לא שרת עדיין בשדה הקרב. אמנם כמה יחידות מצריות שרתו במלחמת העולם הקודמת בשורות הצבא הבריטי, במערכות חג'אז, הדרדנלים ומדבר סיני, אולם רק בתפקידים מצומצמים או מסייעים. רב היה מספר האנשים שבנדודיה עבודה המצריים.

5. התפתחות הכלכלה במצרים

כדי לעמוד על דרגת ההתפתחות הכלכלית בחיים הכלכליים במצרים במשך חמישים השנה האחרונות יש לבחון את התמורות החשובות שחלו בפרק זמן זה בשטחים שונים. בשנת 1892 היה מספר החושבים במצרים פחות מעשרה מיליונים. כעת הוא עולה על 16 מיליון. ריבוי טבעי זה מורה על התפתחות כלכלית והגינית ניכרת ועל מידת בטחון יחסית בארץ. הכנסות הממשלה ב-1892 לא עלו על 10 מיליון ליימ, ואילו כיום הן עולות על 50 מיליון. עובדה זו מראה גם היא על התפתחות ניכרת

יש לציין שבדרך כלל לא רק דרכי האמון, אלא גם הציוד והזון שבצבא-מצרים הם בריטיים. חיל האוויר, שמנה ב-1935 רק 18 מטוס בשתי להקות, גדל אח"כ עד כ-75 מטוס, כשהתכנית הסופית, ל-1914, הועמדה על 500 מטוס. גם המטוסים כולם סופקו למצרים ע"י בריטניה. – המער.

* הקמה רשת כזאת של בתי ספר לקצינים, למומחים, למדריכים – אשר חלק ממנה אפשר לכוון גם לשם קיום זמני בלבד ולצמצמה בהרבה כעבור הצורך – הוא חזיון כללי לגבי צבאות העומדים בהתרחבותם. כך, למשל, היה המצב גם בעיראק, כאשר הוחל שם, בהדרכה בריטית, בהקמת צבא עיראקי עצמאי בהיקף ניכר. – המער.

** כפי שכבר צוין – השירות הוא להלכה חובה על כל המצרים שבגיל 27–19, וטירוני כל שנה נקבעים ע"י הפלת גורל. מורים, תלמידים, סקדי ממשלה וכיו"ב היו חמיד פטורים משירות. השחרור ניתן גם להקנות בתשלום 20 לירות. ילידי סודן משרתים בצבא רק למי התנדבות. – המער.

בחקלאות, תעשייה ומסחר*. התפתחות התעשייה אינה תוצאה של הגדלת שטח האדמה המעובדת, שנתרחב בפרק זמן זה מ-4,800,000 פדאן ל-5,800,000 פדאן בלבד** (הפדאן—4,200 מ"מ) כי אם תוצאת אינטנסיפיקציה בעיבוד האדמה, הודות להסדרת ההשקאה (העבוד במכונות חדר ער כה רק לחלק מן האחוזות הגדולות יותר). לפני חמישים שנה היתה ההשקאה בלתי מסודרת ולא הקיפה את כל האדמות, אולם בפרק זמן זה ביצעה הממשלה מפעלי-מים חשובים בכל חלקי הארץ. בשנות 1898—1902 נבנה סכר אסואן, שעלה ב-9 מיליון לירות***, ב-1901 נבנו תעלות וסכרים בנפת, ב-1902 באסיוט וב-1908 באַסְנָה. הוצאות המפעלים הללו עלו ל-3 מיליון ל"מ, ב-1930 נבנו תעלות וסכר נאני המאדי, וב-1939 — תעלות מוחמד עלי שעלו 7 מיליון ל"מ. ב-38—1937 נבנה סכר ניבל אל-אוּלִיָה****, והוצאותיו—3,000,000 מפעלים אלה, שבוצעו בהדרגה ועלו 20 מיליון לירות ויותר, איפשרו לאכזר המצרי להשקות את אדמתו בקביעות ובמדה מספקת—אם גם לא במשך כל ימות השנה, הלא מכל מקום בעונת ההצפה, גם כשההצפה היא נמוכה מן הרגיל****. אולם הממשלה לא הסתפקה בהם. בנאום הכתר האחרון נאמר, כי בדעת הממשלה להקים בשנים הבאות רשת השקאה שתקיף את רוב אדמותיה של מצרים, הן אדמות מעובדות והן אדמות בור (הכונה, כמובן, לאדמות עמק היאור ולדלתה). כן נזכר בנאום, כי מדיניות-ההשקאה של הממשלה בפרק זמן זה, הן בתקופת השלטון הבריטי, והן בתקופת העצמאות, הביאה ברכה כלכלית רבה לארץ והרוחים מהשקעות אלו עלו בהרבה על הוצאותיהן. המומחים החקלאיים במצרים סבורים, כי בעזרת המפעלים החדשים שברעת הממשלה לבצע, ואשר יעלו ב-25—30 מיליון לירות, אפשר יהיה להכשיר כ-700,000 פדאן (קרוב לשלושה מיליונים דונם) אדמת בור לעיבוד, לשפר מיליון פדאן מעובדים ולהכפיל את תנובתם בצורה תמידית ומובטחת. נוסף על כל אלה יסייעו המפעלים שבתכנית זו לייבוש בצות ואנמים, והפיכתם לאדמה פוריה.

בפרק זמן זה נעשו שיפורים מסוימים גם בשיטות החקלאות במצרים. מיניס-טריון החקלאות שם לבו לשיפור הזרעים***** (שתוצאתו היא — שיפור הזנים), ולשימוש בזבל חימי—דבר, שעוד לפני 15 שנה לא היה ידוע הרבה במצרים. ניתנו הלואות לחקלאים, הוטל מכס נבוה על תוצרת חוץ חקלאית ונערכו קורסים חקלאיים מדעיים ומקצועיים לבני האכזרים (אכן, הרמה, הנמוכה של השכלתם הכללית

* חלק ניכר מהכנסות אלה בא גם ממגנון החבורה והקשר (רכבות, טלגרף, טלפון) — המצר.

** מאלה — למעלה מ-400 אלף פדאן שבידי בעלים זרים; בעיקר בגידולי הכותן. — המצר.

*** מחזיק כיום 5,500 מיליון מ"מ"ע מים. — המצר.

**** 2,000 מיליון מ"מ"ע מים. — המצר.

***** לאדמות מחוז ג'רגיה עתיד סכר נאג'י המאדי לאפשר אף השקאה רצופה במשך השנה

כולה, לאחר שתוסדר השקאת קרקעות השלחין שבחחום החצפות. — המצר.

***** לגבי כמה גידולים — קנה הסוכר ועוד — נודעת במצרים חשיבות מיוחדת לפעולה זו,

כיון שהם נוטים להתנוון לאחר שנים מספר, ויש לחדש את חיוניות הזן ע"י הבאת זרעים או שתילים מן החוץ. — המצר.

מפריעה בער השנת תוצאות שלמות מנסיונות-פעולה אלה). ביחוד חלו שיפורים בגידול כותנה, אורז, פירות וירקות (שני הראשונים היו מאז סחורות יצוא, ביחוד הכותן שהיווה כ־2/3 ביצוא המצרי, בן שלושים וכמה מיליון לי"מ). תנובת שני האחרונים אף עלתה, בכמה סוגים, על התצרוכת המקומית במצרים וחלק ממנה מופרש לאכספורט, אם כי בדרך כלל היתה מצרים, עד לפרוץ המלחמה, נזקקת ליבוא הגון של ירקות.

בין חזיונות שנות המלחמה יש לציין באופן מיוחד את הגבלות משעי הכותן (עקב התמיכה הבריטית-הגדולה שניתנה בצורה של רכישת מרבית היבול במחיר מובטח). ואת המאמצים להרחבת שטחי החיטה למען הנבר את כושר ההספקה העצמית של המדינה*.

אשר לתעשייה — התקדמות אמיתית בה החלה לפני זמן לא רב. בעבר היו, אמנם, במצרים סוגי תעשייה שונים — סוכר, אריג ביתי ועוד — ואלה הצליחו להחזיק מעמד על אף ההתחרות הזרה, אולם התפתחות ניכרת לא חלה בתעשייה זו, שהיה בה עדיין הרבה מן המלאכה, אלא מדאשית ימי המלחמה הקודמת. כאשר נפסק האימפורט, או התיקר במדה גדולה מנשוא, צצה במצרים תעשייה חדשה, שהיתה ילידת ההכרח וחסרה את ההכשרה המקצועית הדרושה. אך לא עבר זמן רב מאז סיום המלחמה ומצרים הוצפה בתוצרת זרה, שהביאה את הקץ על רבים מאוד מנסיונות אלה של תעשייה מקומית. למצב זה נרם במדה לא קטנה גם שיעור המכס הנמוך. מאז 1918 ועד 1930 היה שיעור המכס על סחורות חוץ — הן מצרכים חיוניים, הן מותרות, חמרי גלם, תוצרת מעובדת, ואף זו המתחרה בתוצרת המקומית — למטה מ־8 אחוז. ב־1930 הוגדלו מסי-היבוא, ועל ידי כך חל שנוי מה לטובה בתעשייה. בתי התרושת הקיימים הורחבו, והוקמו חדשים. במשך עשר השנים האחרונות הפכה התעשייה לאתר הגורמים המעשירים שבארץ. בצדה של החקלאות. הייצור התעשייתי במצרים נתקרב כיום בשווי הכספי לייצור הכותן. שכר פועלי התעשייה (כמיליון איש), לפי „ספר המדינה המצרי“, הוא — כ־6 מיליונם לירות. אחד הדברים המעניינים, מבחינה חברתית וצבורית, שבהתפתחות זו, הוא העובדה שעם הרחבת התעשייה נפתחו מקורות פרנסה רבים — לבעלי מקצוע מתאימים, לפקידים, ואחר כך גם למהנדסים ומנהלים, — לפני הצעירים המשכילים שלא מצאו להם עד כה מקום זולתי במשרדי הממשלה, דבר שהשפיע לא לטובה על חייה הפוליטיים והצבוריים של מצרים.

* לגבי החיטה חלה התפתחות מעניינת, אשר תוארה ע"י מוסדות המחקר הכלכליים של חבר הלאומים. רכישת 314 יבול הכותן ב־1940 ע"י בריטניה — כפי הבטחתה לממשלה המצרית, אף על פי שמרבית הסחורה נשארה במצרים, — יצרה „קניוונקטורה“ של כותן, בשל הריח המובטח, הכרוך עתה בגדולו. עקב זה צומצמו שטחי החטה — אשר נתנו לפני כך גם כמויות ידועות ליצוא. ב־1941 האמירו מחיריה ותיח הכרח להכניסה מן החוץ. על כן הוקטנה רכישת הכותן הבריטית — ב־1941 עד כדי מחצית היבול, ואף זה בתנאי של צמצום, כדי 25 אחוז בשטח המטע. ואלו ממשלת מצרים קבעה תמיכות לאלה המגדילים את ייצור החטה. חוץ מכל זה אסור היה בשנים האחרונות להוציא מהמדינה כמה סוגי מזון וביניהם גם כאלה שהיה בהם למעשה עודף מסוים — כגון סוכר ואורז — כי פחד הספסרות והאגירה נפל על השלטונות. — המער.

ואלה הם ענפיה העיקריים של התעשיה במצרים:

א. אריני כותנה, משי וצמר וצביעתם. ב. תעשיה חקלאית וחימית: סוכר, שמנים, סבון וחומצת-גופרית. ג. תעשיית כלי מתכת (רובם בסגנון המזרחי), מטוח, צנורות, מסמרים, מכשירי חשמל וכו'. ד. תעשיית עורות. ה. תעשיית מלט, הציבה וסידות. ו. תעשיית כלי חרס.

בתפוקת המחצבים, אשר טרם פותחה במצרים כראוי, תופסים מקום בראש מוצרים אלה (המספרים מ-1938): אבן פוספט (לויבול) - 547 אלף טון; נפט - 666 אלף; עפרות מנגן - 120 אלף טון.

ראוי לציין, כי עד לזמן האחרון ביותר לא היו להן לשכבות בעלי היכולת המצריים ההכשרה הכלכלית והתכנית הנחוצה בשביל השקעות מוצלחות בתעשיה ובפתוח המחצבים - ורובם המכריע של מפעלים אלה היה נתון בידי חברות זרות. עובדה זו שוב הכבירה על עליית המפעלים המצריים, בשל ההתחרות החזקה. בזמן האחרון, גם ביזמה הפרטית הנוכרת של חוני הון מצריים וגם בעזרת המדינה (ע"י בנק מיסרי, שנועד לתמיכה בהקמת מפעלים כלכליים חדשים בידי מצרים, ופיתוח שורה של חברות-בנות) הולכת ומשתנית תמונה זו, ומתפתח המיצור של ענפי המשק הללו.

מחקרים ונסיונות שונים מתחילים להראות, כי יש לה למצרים אוצרות טבעיים לא מעטים. באם ינוצלו יבואו שפע לכל תושבי הארץ, אולם אי אפשר לנצלם כל עוד לא תיערך תכנית מרחיקה שהממשלות השונות, המתחלפות על דוכן השלטון, תפעלנה לפיה בנו אחר זו. העתונות המצרית תובעת את הדבר, ואנשי הכלכלה מרבים לדבר על כך בבית הנבחרים ומחוצה לו. העם המצרי, ההולך וגדל משנה לשנה, לא יוכל, לדבריהם, לחיות על חקלאות לבדה. אין בידה של זו לספק את צרכיו ולמלא את משאלותיו בעם השואף להתקדמות תרבותית וכלכלית ולעצמאות מדינית וצבאית. קיומה של תעשיה בצד החקלאות הוא, לדבריהם, הפתרון היחידי לכל הבעיות הללו.

הקיסרות הבריטית נמנעת מתחילת-אפון לשני צדדים. כדי לשמור פראוי על כל השטחים הללו (מגיברלטר עד סינגפור) אגו עשויים להודקק לכחות גדולים הרבה יותר משהצבא שלנו יכול לספק ביום, או לנסות להקים, גלי לספן את בכורתנו ההקרחית בים ובאוויר. עגנו ראשון במעלה בשבילנו הוא לצמצם את צרכינו על ידי עיוב כוחותינו לפי סתכנת תרשה ולשאוף לפתוח סוגים חדשים של צבא שעצמתם רבה יותר, ביחס לגדלם. במנררר התיכון, שנקודת הספקנה בו הן הרבות ביותר, עשויה ההקנה מפגי אימים מבחויץ להיות ועילה יותר אלו הפעלו דיביויות ממקנות נידות, בעלות סכנה מסקרבל פחות, במקום דיביויות הרגלים המקשמות של עכשו. עד כה הלשו על מדיניותנו הצבאית משגי 1914."

קפיטן לידל הרט, "הגנת האימפריה", 1937